

Ігор Осадчук, к. політ. н.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна

«ПАРТІЇ ВЛАДИ» ТА ПРАВЛЯЧІ ПАРТІЇ В ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ

Ihor Osadchuk, PhD in Political Science

Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

«PARTIES OF POWER» AND RULING PARTIES IN POST-SOVIET COUNTRIES

The experience of political systems of the post-Soviet countries shows the need for analysis of the «parties of power» and ruling parties phenomena in these countries. The aim of the research is to analyse the concepts of «party of power», ruling party and to determine the features of formation and functioning of the «parties of power» and ruling parties phenomena in post-Soviet countries. The author offers three main approaches of determining the «party of power» phenomenon. According to the first approach, «party of power» is a formally untitled political bloc, which consists of pragmatically oriented and deideologised circles of the old nomenclature, representatives of the state machine, heads of traditional sectors of industry and agriculture. This definition often refers to political interests of state and bureaucracy machine, which are not formally decorated as a separate party, but influence political process. According to the second approach, «party of power» is an electoral bloc created by statesmen to participate in parliamentary elections and presidential race. This bloc is based on public resources in party infrastructure building and highly depends on charismatic appeals to voters in search of support. According to the third approach, «party of power» is a political party established by president/executive power for its interests. «Party of power» is a political organization of party type, which actively serves electoral and internal elite competition. «Party of power» is created by government to protect and represent its (of president or executive) power interests and ensure the legitimacy of policy, conservation and maintenance of its political positions. The ruling party takes over the role of the government leader (alone or in coalition with other parties) and also provides recruiting of state leaders and state decision-making. The ruling party is engaged in daily affairs, coordinating them with the government, and is simultaneously responsible for a crisis, if it arise. As the result of research, it was concluded that «parties of power» and ruling parties are instruments of expression and serving the interests of presidents and ruling elites in post-Soviet countries.

Key words: party of power, ruling party, electoral bloc, party systems, post-Soviet countries.

В контексті функціонування політичних систем пострадянських країн особливе місце займають «партії влади» та правлячі партії в цих країнах. «Партії влади» та правлячі партії є інструментами вираження та обслуговування інтересів президентів і правлячих еліт пострадянських країн. Метою дослідження є визначення особливостей формування та функціонування «партій влади» та правлячих партій в пострадянських країнах. До аналізу включено «партії влади» та правлячі партії в одинадцятьох пострадянських країнах (Азербайджані, Білорусі, Вірменії, Грузії, Казахстані, Киргизстані, Молдові, Росії, Таджикистані, Туркменістані й Узбекистані). Теоретико-методологічну основу дослідження становлять праці В. Гельмана¹, Г. Голосова², О. Кинєва³,

¹ Гельман, В. (2006). От «бесформенного плюрализма» – к «доминирующей власти»? *Общественные науки и современность*, 1, 46–58; Гельман, В. (2006). Перспективы доминирующей партии в России. *Pro et Contra*, 4, 62–71.

² Голосов, Г., Лихтештейн, А. (2001). «Партии власти» и российский институциональный дизайн: теоретический анализ. *Полис*, 1, 6–14.

³ Кынев, А. (2013). «Партия власти» как партия. *Неприкосновенный запас*, 1 (87). <<http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/k6.html>> (2016, листопад, 01).

М. Краснової¹, А. Ліхтенштейн², А. Мелешевича³, І. Осадчука⁴, А. Рябова⁵, Р. Смайт⁶, Ю. Шведа⁷. В. Брутер визначив «партію влади» як пострадянський феномен, який полягає в безпартійному президенті, частково безпартійному парламенті й деполітизованому уряді, який, своєю чергою, обмежено підзвітний парламенту⁸. Г. Голосов й А. Ліхтенштейн «партію влади» визначили як «партію або коаліцію, які підтримують політику президента і урядовий курс, а також становлять більшість в парламенті»⁹. Крім того, дослідники виділили широке та вузьке трактування «партії влади». У широкому значенні «партією влади» є політична еліта в цілому. Вузьке трактування «партії влади» підкреслює партійний, а не тільки владний її характер. В цьому контексті «партія влади» – це організація партійного або квазіпартійного типу, що створюється елітою для участі у виборах¹⁰. Згідно з дослідженнями А. Рябова, президент потребує «партію влади» для того, щоб мати гарантовану підтримку в парламенті. Бізнес-еліти також потребують таку організацію, щоб отримати можливість лобіювати свої інтереси і впливати на процес прийняття рішень. Дослідник визначає «партію влади» як політичну організацію, яка бере участь у виборах і має представництво в органах влади різних рівнів¹¹.

Системною ознакою «партії влади» є її створення з ініціативи та під патронажем правлячої еліти як головного виразника інтересів останньої у сфері публічної політики. Ця політична сила стає ключовим елементом залучення еліт до підтримки курсу центральної виконавчої влади; крім того, з її допомогою демонструється відданість вищим елітним групам. Членство в «партії влади» перетворюється для еліт в своєрідний ритуал: подібна структура має схожість з профспілкою представників номенклатури; може бути «коаліцією бюрократії»¹²; відігравати роль своєрідної ієрархії, що існує паралельно з інститутами влади¹³.

На думку О. Кинева, «партія влади» – це гібрид елітного клубу прихильників режиму й інструменту його зовнішньої легітимації населенням, позбавлений можливості приймати самостійні рішення, має специфічну ідеологічну природу. Коаліція різних елітних груп, об'єднаних посадовим статусом спричиняє ідеологічну різноманітність або ж аморфність¹⁴. Згідно з В. Гельманом, відсутність у «партії влади» вираженої ідеології жодним чином не послаблює її становище, а швидше, стає однією зі складових її успіху¹⁵.

¹ Краснова, М. (2014). Феномен «партія влади» у пострадянських політичних порядках. Українська специфіка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: «Питання політології»*, 1111, 66–71.

² Голосов, Г., Ліхтенштейн, А. (2001). «Партії влади» і російський інституціональний дизайн: теоретичний аналіз. *Поліс*, 1, 6–14.

³ Мелешевич, А. (2006). Партії влади та партійні системи в пострадянських країнах. *Вибори та демократія*, 1. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf?sequence=1> (2016, листопад, 1).

⁴ Осадчук, І. (2016). *Політичні інститути пострадянських країн: порівняльний аналіз: навч. посібник*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 177–184.

⁵ Рябов, А. (2005). Пока не началось. От партии власти к правящей партии. *Апология*, 8. <<http://polit.ru/article/2006/02/10/ryabov/>> (2016, листопад, 1).

⁶ Smyth, R. (2002). Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. *Politics and Society*, Vol. 30 (4), 555–578.

⁷ Шведа, Ю. (2010). *Партії та вибори: енциклопедичний словник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 398, 479–481.

⁸ Макаренко, Б. (2011). Постсоветская партия власти: «Единая Россия» в сравнительном контексте, *Поліс*, 1, 50.

⁹ Голосов, Г., Ліхтенштейн, А. (2001). «Партії влади» і російський інституціональний дизайн: теоретичний аналіз. *Поліс*, 1, 7.

¹⁰ Голосов, Г., Ліхтенштейн, А. (2001). «Партії влади» і російський інституціональний дизайн: теоретичний аналіз. *Поліс*, 1, 6–7.

¹¹ Рябов, А. (2005). Пока не началось. От партии власти к правящей партии. *Апология*, 8. <<http://polit.ru/article/2006/02/10/ryabov/>> (2016, листопад, 1).

¹² Межуев Б., Черняев А., Куркин Н. (2010). Политическая гегемония большинства. *Вопросы местного самоуправления*, 2, 59–62.

¹³ Кынев, А. (2013). «Партия власти» как партия. *Неприкосновенный запас*, 1 (87). <<http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/k6.html>> (2016, листопад, 1).

¹⁴ Кынев, А. (2013). «Партия власти» как партия. *Неприкосновенный запас*, 1 (87). <<http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/k6.html>> (2016, листопад, 1).

¹⁵ Гельман, В. (2006). От «бесформенного плюрализма» – к «доминирующей власти»? *Общественные науки и современность*, 1, 53.

У науковій літературі виокремлюють три основні підходи до визначення поняття «партія влади». Відповідно до *першого підходу* «партія влади» – формально неоформлений політичний блок, який складається з «прагматично зорієнтованих і деідеологізованих вищих кіл старої номенклатури, представників державного апарату, засобів масової інформації, керівників традиційних секторів промисловості та сільського господарства»¹. Як зазначив Ю. Шведа, у політичному лексиконі це визначення часто застосовують для позначення політичних інтересів державно-бюрократичного апарату, які не є формально оформленими в окрему партію, однак можуть здійснювати (і здійснюють) істотний вплив на політичний процес². У рамках *другого підходу* «партія влади» є «виборчим блоком, створеним державними діячами для участі в парламентських виборах і президентських перегонах. Цей блок опирається на державні ресурси при розбудові партійної інфраструктури та сильно залежить від харизматичних звернень до виборців у пошуках підтримки»³. *Третій підхід* визначає «партію влади» як політичну партію, яка створена президентською/виконавчою владою для обслуговування її інтересів. «Партія влади» працює в режимі «машини для голосування», бо змушена підтримувати рішення правлячої еліти⁴. За словами А. Мелешевича, «партія влади» має такі характеристики: 1) деідеологізовану, прагматичну та центристську природу; 2) створена та діє в інтересах виконавчої гілки влади; 3) покладається на державні та інші «адміністративні ресурси», доступні представникам виконавчої гілки влади, щоб досягти своїх цілей, враховуючи участь у виборах; 4) базує свою участь у виборах на чітко вираженому персонально-харизматичному чинникові⁵. М. Краснова вважає, що «партія влади» – це політична організація партійного типу, що активно виступає на полі електоральної та внутрішньоелітної конкуренції, створена чинною владою, захищає і виражає інтереси останньої, забезпечує легітимність політичного курсу, збереження й утримання владних політичних позицій. Основними ознаками партії влади є насамперед владна природа і партійний статус. Владна природа виражається в політико-адміністративній структурі, склад якої уособлює вертикаль виконавчої влади в особі президента та його адміністрації, уряду і регіональних органів влади⁶. *Правляча партія* бере на себе роль керівництва урядом (самостійно або в коаліції з іншими партіями), а також забезпечує рекрутування державних лідерів і прийняття державних рішень. Правляча партія займається щоденними справами, узгоджуючи їх з урядом, і одночасно відповідає за кризи, якщо вони виникають⁷. Вона має змогу включити будь-яку суспільну проблему до офіційного порядку денного, запропонувати свій проект її вирішення, а також реалізувати найбільш принципові для партії позиції в процесі формальної законодавчої процедури⁸. Проаналізуємо особливості формування та функціонування «партій влади» та правлячих партій у пострадянських країнах. Ми усвідомлюємо деідеологізовану природу «партій влади» в цих країнах. Водночас зазначаємо формальне/програмне ідеологічне позиціонування цих партій. В *Азербайджані* «партією влади» є заснована президентом країни Г. Алієвим 1992 р. партія «Новий Азербайджан» (YAP). За результатами парламентських виборів 1995–1996, 2000–2001, 2005, 2010, 2015 рр. пропрезидентську

¹ Мелешевич, А. (2006). Партії влади та партійні системи в пострадянських країнах. *Вибори та демократія*, 1. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf?sequence=1> (2016, листопад, 1).

² Шведа, Ю. (2010). *Партії та вибори: енциклопедичний словник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 398.

³ Smyth, R. (2002). Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. *Politics and Society*, Vol. 30 (4), 556.

⁴ Пьянов, А. (2012). Феномен «партій влади» і «правлячих партій» в країнах СНГ. *Постсоветская трансформация политических систем новых независимых государств: матер. междунар. науч.-практ. конф.* (25 ноября 2011 г.). Москва: МГОУ, 236–237.

⁵ Мелешевич, А. (2006). Партії влади та партійні системи в пострадянських країнах. *Вибори та демократія*, 1. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf?sequence=1> (2016, листопад, 1).

⁶ Краснова, М. (2014). Феномен «партія влади» у пострадянських політичних порядках. Українська специфіка. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер.: «Питання політології»*, 1111, 69.

⁷ Шведа, Ю. (2010). *Партії та вибори: енциклопедичний словник*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 479–480.

⁸ Пьянов, А. (2012). Феномен «партій влади» і «правлячих партій» в країнах СНГ. *Постсоветская трансформация политических систем новых независимых государств: матер. междунар. науч.-практ. конф.* (25 ноября 2011 г.). Москва: МГОУ, 236.

більшість у парламенті становили депутати від УАР і непартійні депутати. Фактично, з 1996 р. партія УАР стала основою парламентської підтримки урядових кабінетів, «керованих» президентом. УАР – націоналістична, персоналістська партія. Ключовим інструментом економічної платформи партії є залучення іноземних інвестицій в економіку країни і мобілізація внутрішніх ресурсів. Партія виступає за забезпечення умов для вільної конкуренції та підприємництва; розвиток регіонів країни; розширення транзитного потенціалу країни, зокрема, участь у проектах «ТРАСЕКА»/TRASECA (програма міжнародного співробітництва в галузі транспорту між ЄС та країнами-партнерами Східної Європи, Південного Кавказу та Центральної Азії). У Білорусі «партія влади» – неінституціоналізована. Замість неї роль парламентської підтримки президента О. Лукашенка фактично належить непартійним депутатам. Фракція непартійних депутатів («список О. Лукашенка») фактично з 2000 р. (відбулись парламентські вибори) становить абсолютну більшість у Палаті представників (нижній палаті парламенту), опираючись на політику президента, та контролюється адміністрацією глави держави. У Вірменії правлячою партією є Республіканська партія Вірменії (ННК), що володіє певною самостійністю щодо президента, авторитет якого важливий, але не єдиний ресурс політичного домінування партії¹. ННК – правоцентристська націонал-консервативна, націоналістична партія. У програмі ННК визначено, що метою вірменського народу є вічне перебування на батьківщині, утвердження своєї життєстійкості, творчого генія, вільної волі. Гарантією реалізації цієї мети є вірменський націоналізм, в якому вагоме місце займає вчення Г. Нжде (вірменський державний діяч; основоположник вірменського націоналізму/цехакронізму). На парламентських виборах 1995 р. ННК була у складі виборчого блоку «Республіка» (Н) (був створений із Панвірменського національного руху (PANM), Демократично-ліберальної партії Вірменії (НРАК), Республіканської партії Вірменії (ННК), Християнсько-демократичного союзу (KDM), партії «Інтелектуальна Вірменія» (МН), Соціал-демократичної партії Гнчакян (HuG); 1999 р. – виборчого блоку «Єдність» (М) (був сформований із Республіканської партії Вірменії (ННК) та Народної партії Вірменії (HZhK). За результатами парламентських виборів 2003 р. ННК отримала 33 місця (із 131); 2007 р. – 65 місць (із 131); 2012 р. – 69 місць (із 131). У Грузії «партією влади» часів президентства Е. Шеварднадзе (1995–2003) був Союз громадян Грузії (UCG). Ця партія була створена 1993 р. на основі об'єднання таких громадських організацій: Рух тбілісців, «Єдність і благополуччя», Рух зелених. Надалі до цієї партії приєдналися Союз вчених-аграріїв, Союз промисловців і виробників. На установчому з'їзді генеральним секретарем партії був обраний З. Жванія. За допомогою UCG президент Е. Шеварднадзе згуртував колишню радянську номенклатуру і своїх численних прихильників, а також політичні структури, які втратили перспективу. Це дало змогу президенту звільнитися від політичного підпорядкування силам, які привели його до влади і прагнули використати авторитет глави держави у своїх цілях. Тодішній генеральний секретар партії З. Жванія (згодом став одним із лідерів «Революції троянд») 1995 р. говорив: «Звісно, Союз громадян Грузії є абсолютно реальною опорою глави держави»². UCG об'єднав людей різних поколінь, різних політичних орієнтацій і поглядів. Отож, UCG фактично класифіковано як різноідеологічну електоральну коаліцію. До UCG було також запрошено молодих політиків-реформаторів: М. Саакашвілі та Н. Бурджанадзе. М. Саакашвілі залишив UCG у вересні 2001 р. У жовтні 2001 р. М. Саакашвілі і його прихильники заснували Національний рух за порятунок Грузії (з 2002 р. – Єдиний національний рух, ENM). У 2002 р. З. Жванія створив партію «Об'єднані демократи» (ED). У 2004–2012 рр. правлячою партією був Єдиний національний рух (ENM); 5 лютого 2004 р. у складі двох партій: пропрезидентського Єдиного національного руху (ENM) і партії «Об'єднаних демократів» (ED) було створено електоральну коаліцію «Національний рух – Демократи» (NM–D), яка за підсумками парламентських виборів 2004 р. отримала 135 мандатів (із 235). Після перемоги на парламентських виборах 2004 р. ENM зберіг свою назву, проте об'єднана (через виборчу коаліцію) фракція отримала назву «Національний рух – Демократи». За результатами парламентських виборів 2008 р. ENM здобула 119 мандатів (із 150). Натомість, за підсумками парламентських виборів у 2012 р. правлячою стала «Грузинська мрія» (КО) – електоральна коаліція, до складу якої входили шість партій: 1) «Грузинська мрія – Демократична Грузія» (КО–DS); 2) Консервативна партія Грузії

¹ Пьянов, А. (2012). Феномен «партий власти» и «правлящих партий» в странах СНГ. *Постсоветская трансформация политических систем новых независимых государств: матер. междунар. науч.-практ. конф.* (25 ноября 2011 г.). Москва: МГОУ, 241.

² Долидзе, В. (2005). Политические партии и партийное строительство в Грузии. *Центральная Азия и Кавказ*, 2, 56.

(SKP) – націоналістична і соціал-консервативна правоцентристська партія; 3) «Промисловість врятує Грузію» (MGS) – консервативна правоцентристська партія; 4) Республіканська партія Грузії (SRP) – ліберальна правоцентристська партія; 5) «Наша Грузія – Вільні демократи» (OGFD) – ліберальна партія; 6) Національний форум (EP) – націоналістична партія. Ідеологічне спрямування електоральної коаліції не було одновекторним. Певна частина партій позиціонувалася як проринкова та прозахідна ліберальна, а інша – як радикально націоналістична з елементами ксенофобської риторики. Крім того, до коаліції входила частина колишніх працівників адміністрації Е. Шеварднадзе, яких усунули від влади в 2003 р.¹ За результатами парламентських виборів 2016 р. «Грузинська мрія» (KO) здобула 115 мандатів (із 150). У *Казахстані* витоки «партії влади» знаходимо ще в 1990-х роках. В 1993 р. з ініціативи президента Н. Назарбаєва було створено громадсько-політичний рух «Союз «Народна єдність Казахстану» (QXBO)²; 25 лютого 1995 р. на III (позачерговому) з'їзді QXBO було прийнято резолюцію і постанову про реорганізацію в Партію народної єдності Казахстану (QXBP). В 1999 р. з ініціативи чинного президента Н. Назарбаєва засновано партію «Отан»/»Батьківщина» (Otan), що була створена шляхом об'єднання Партії народної єдності Казахстану, Демократичної партії Казахстану, Ліберального руху Казахстану, Руху «За Казахстан – 2030», Партії справедливості³. На I з'їзді 1 березня 1999 р. головою партії обрали президента Н. Назарбаєва. У 2002 р. до партії увійшли Республіканська партія праці і Народно-кооперативна партія. У 2006 р. після приєднання республіканської партії «Асар», Громадянської партії Казахстану та Аграрної партії Казахстану, Otan перейменовано в Народно-Демократичну партію «Нур Отан». Народно-Демократичну партію «Нур Отан» 18 жовтня 2013 р. перейменовано в Нур Отан (Nur Otan). Nur Otan – персоналістська партія. У програмі/доктрині Nur Otan визначено як домінуючу політичну силу, що консолідує суспільство та забезпечує реалізацію державного курсу «Єлбаси»/»Лідера Нації» (президента Н. Назарбаєва). Крім того, чинниками успішного розвитку Казахстану визначено такі: єдність народу і громадянська згода; збереження та примноження культурних і духовних цінностей; сильна економіка, справедлива соціальна політика; розвиток інтелектуального потенціалу нації; ефективне державне управління; збалансована та багатовекторна зовнішня політика⁴. За результатами виборів до Мажилісу (нижньої палати парламенту) 1999 р. партія здобула 23 місця (із 77); 2004 р. – 42 місця (із 77); 2007 р. – 98 місць (із 98); 2012 р. – 83 місця (із 98); 2016 р. – 84 місця (із 98). У *Киргизстані* в 1995–2005 рр. «партія влади» була неінституціоналізована. Парламентською підтримкою президента А. Акаєва були непартійні депутати. У 2007–2010 рр. «партією влади» була партія «Ак Жол»/»Світлий шлях» (AkZh), створена 15 жовтня 2007 р. напередодні парламентських виборів з ініціативи президента К. Бакієва⁵. Соціальну базу партії становив бюрократичний апарат, підконтрольний виконавчій владі. За результатами парламентських виборів 2007 р., AkZh здобула 71 мандат (із 90). З 2010 р. правлячою є Соціал-демократична партія Киргизстану (KSDP). Ідеологія партії – соціал-демократія. У програмі KSDP визначено такі завдання: підвищення ефективності та прозорості державного управління; протидія корупції; зміцнення правової системи, реформування судових і правоохоронних органів; розвиток місцевого самоврядування; стимулювання розвитку економіки в регіонах; досягнення фінансової незалежності Киргизстану; розвиток соціальної держави тощо⁶. У *Молдові* роль правлячої партії тривалий час виконувала Партія комуністів Республіки Молдова (PCRM), що давало змогу комуністам практично монополювати виконавчі органи влади, а парламенту обирати президентом лідера PCRM В. Вороніна⁷. Внаслідок доведення факту масових

¹ Nodia, G. (2006). *The Political Landscape of Georgia: Political Parties: Achievements, Challenges and Prospects*. Eburon Delft, 123.

² Кармазіна, Л. (2009). Сравнительный анализ институционализации партийных систем Казахстана и России. Ч. II. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (61), 133.

³ Кармазіна, Л. (2009). Сравнительный анализ институционализации партийных систем Казахстана и России. Ч. II. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (61), 133.

⁴ Доктрина партии «Нур Отан» <<http://nurotan.kz/ru/doktrina>> (2016, листопад, 1).

⁵ Пьянов, А. (2012). Феномен «партий власти» и «правлящих партий» в странах СНГ. *Постсоветская трансформация политических систем новых независимых государств: матер. междунар. науч.-практ. конф.* (25 ноября 2011 г.). Москва: МГОУ, 243.

⁶ Политическая платформа Социал-демократической партии Кыргызстана <<http://www.sdpk.kg/ru/partija/politplatforma>> (2016, листопад, 1).

⁷ Пьянов, А. (2012). Феномен «партий власти» и «правлящих партий» в странах СНГ. *Постсоветская трансформация политических систем новых независимых государств: матер. междунар. науч.-практ. конф.* (25 ноября 2011 г.).

фальсифікацій результати парламентських виборів, які відбулися 5 квітня 2009 р., були визнані недійсними. Повторні парламентські вибори відбулися 29 липня 2009 р. За результатами виборів комуністи здобули 48 мандатів. Ліберально-демократична партія Молдови (PLDM), Ліберальна партія (PL), Демократична партія Молдови (PDM), «Альянс Наша Молдова» (AMN) сформували мінімально-переможну коаліцію – «Альянс за європейську інтеграцію» (PLDM + PL + PDM + AMN), яка налічувала 53 мандати. Фактично з 2009 р. правлячим блоком став «Альянс за європейську інтеграцію» (у 2009–2010 рр. у складі чотирьох партій: PLDM + PL + PDM + AMN; з 2010 р. – у складі трьох партій: PLDM + PDM + PL). Ліберально-демократична партія Молдови (PLDM) позиціонується як правоцентристська консервативна політична сила. Стратегічні цілі PLDM такі: встановлення правової держави, ефективної ринкової економіки; європейська та євроатлантична інтеграція; запровадження змішаної виборчої системи на парламентських виборах тощо¹. За результатами парламентських виборів 2014 р. PLDM здобула 23 місця (із 101). Демократична партія Молдови (PDM) – соціал-демократична партія. PDM виступає за деполітизацію юстиції; спрощення податкової системи; підвищення середнього розміру пенсій і зарплат; підтримку сільського господарства; рівне представництво жінок і чоловіків у державних органах влади; соціальну підтримку молодих і багатодітних сімей; інтеграцію Молдови в Європейський Союз; військовий нейтралітет Молдови тощо². За результатами парламентських виборів 2014 р. PDM отримала 19 мандатів (із 101). У програмі PL визначено такі завдання: відновлення приватизації та залучення іноземних інвестицій; створення сприятливого середовища для розвитку малого та середнього бізнесу; забезпечення енергетичної безпеки; реформування сільського господарства; відродження національної промисловості; європейська та євроатлантична інтеграція тощо³. За результатами парламентських виборів 2014 р. PL здобула 13 місць (із 101). У Росії було кілька спроб політичної еліти сформувати «партію влади»: Рух «Демократична Росія» (1990), Партія російського єдності і згоди (PRES, 1993 р.), партія «Демократичний вибір Росії» (DVR, 1994 р.), «Наш дім – Росія» (NDR, 1995 р.)⁴. Кожна нова структура була «генетично» пов'язана з попередніми, створюючись на їхній основі. Приміром, до складу NDR увійшли DVR і PRES. Успішною спробою стало створення у грудні 2001 р. Всеросійської політичної партії «Єдність і Вітчизна – Єдина Росія» (Y–OVR), перейменованої в 2005 р. у Всеросійську політичну партію «Єдина Росія» (ER)⁵. Вона бере свій початок у виборчих блоках «Єдність» (Y/Medved) і «Вітчизна – вся Росія» (OVR), які були сформовані на виборах в Державну Думу в 1999 р. і згодом підтримували курс президента В. Путіна. ER – персоналістська партія. Завдяки популярності В. Путіна, який підтримував нову партію ER на виборах 2003, 2007, 2011, 2016 рр., а також зміцненню самої влади (еліти консолідувалися навколо постаті президента, була вибудована владна вертикаль). За підсумками парламентських виборів 2003 р. ER здобула 223 мандати; 2007 р. – 315 мандатів; 2011 р. – 238 мандатів; 2016 р. – 343 (із 450).

Як зазначає Б. Макаренко, головною інституційною слабкістю «Єдиної Росії» є дефіцит суб'єктності. Така суб'єктність, тобто функціональна роль партії як інституту, визначається двома чинниками: 1) рівнем автономії від виконавчої влади в ухваленні ключових рішень щодо кадрових призначень у виконавчій владі і формуванням політичної програми; 2) наявністю механізмів «внутрішньопартійної демократії», тобто встановлених формально або на практиці правил конкуренції та розв'язання конфліктів⁶. Щодо першого чинника, то в «Єдиній Росії» така автономія мінімальна на федеральному і регіональному рівнях. Ключові рішення приймає бюрократія відповідного рівня. Щодо другого чинника, то як вказує О. Кинев, російськими політтехнологами неодноразово робилися спроби «оживити» штучний організм «партії влади» за допомогою таких

Москва: МГОУ, 238.

¹ Programul politic al Partidului Liberal Democrat din Moldova adoptat la Congresul V al Partidului Liberal Democrat din Moldova din 11 decembrie 2011 <<http://www.pldm.md/who-we-are/partidul-programul-politic>> (2016, листопад, 1).

² Предвыборная платформа Демократической партии Молдовы <<http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pdm-2014-ru.pdf>> (2016, листопад, 1).

³ Liberal Party Program <<http://www.parties.e-democracy.md/en/parties/pl/program/>> (2016, листопад, 1).

⁴ Кармазина, Л. (2009). Сравнительный анализ институционализации партийных систем Казахстана и России. Ч. II. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (61), 132.

⁵ Кармазина, Л. (2009). Сравнительный анализ институционализации партийных систем Казахстана и России. Ч. II. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (61), 132.

⁶ Макаренко, Б. (2011). Постсоветская партия власти: «Единая Россия» в сравнительном контексте, *Полис*, 1, 54–55.

засобів: 1) використання механізму «внутрішньопартійних виборів» (праймеріз) при висуванні кандидатів на різні посади. Впродовж останніх років цей механізм пережив певну еволюцію: від голосування «зборами» (за принципом «одна парторганізація – один голос») до системи персональних голосувань партійців. Проте фактична підконтрольність партії чиновникам цю процедуру значною мірою знецінила, оскільки чиновники, які контролюють партійні організації, приймають «потрібних» і виключають «непотрібних» людей зі складу партії; 2) прагнення зробити партійні органи більш впливовими в процесі прийняття владних рішень. У 2009 р. була впроваджена схема, за якою президент Росії, пропонуючи кандидата на посаду губернатора, керувався виключно списком кандидатів, запропонованих федеральним керівництвом партії, яка перемогла на регіональних виборах. У всіх випадках це була президія генеральної ради «Єдиної Росії». При цьому, у прийнятті рішень, як і раніше, брали участь чиновники адміністрації президента, які одночасно входять до керівництва партії; 3) просування всередині владного конгломерату діячів, які вийшли з керівництва партії, на ключові позиції в адміністрації президента. Таким чином, державна бюрократія продовжує стимулювати кар'єрні амбіції окремих політиків, а інституціональна роль партії залишається незмінною¹. У Таджикистані «партією влади» є Народно-демократична партія Таджикистану (НКДТ), створена 1994 р. До червня 1997 р. партія називалась Народна партія Таджикистану. У березні 1998 р. президент Е. Рахмон став членом партії і був обраний її головою. НКДТ – секуляристська партія. Мета НКДТ – об'єднання «всіх громадян Республіки Таджикистан незалежно від мови, національної належності, соціального походження, політичних переконань... для створення суверенної світської держави»². За результатами парламентських виборів 2000 р. пропрезидентська НКДТ отримала 36 місць; 2005 р. – 49 місць; 2010 р. – 55 місць; 2015 р. – 51 місце (із 63). В Туркменістані «партією влади» є Демократична партія Туркменістану (ТДП), створена 1991 р. ТДП – спадкоємиця Комуністичної партії Туркменської РСР³. ТДП позиціонується як націоналістична, секуляристська партія. Основний ресурс партії – опора на авторитет президента країни (до 2007 р. – С. Ніязова, після 2007 р. – Г. Бердимухамедова). До 2008 р. в країні легально діяла тільки ТДП. За результатами виборів 1994, 1999, 2004, 2008–2009 рр. парламент був однопартійним. За результатами парламентських виборів 2013 р. ТДП здобула 47 мандатів (із 125).

В Узбекистані «партією влади» була Народно-демократична партія Узбекистану (ОХДП), заснована 1 листопада 1991 р. президентом І. Карімовим⁴ (спадкоємиця Комуністичної партії Узбецької РСР). За результатами парламентських виборів 1994–1995 рр. ОХДП здобула 69 місць; 1999 р. – 49 місць (із 250). Після того, як 14 лютого 2005 р. Ліберально-демократична партія Узбекистану (ОЛДП) ініціювала в Законодавчій палаті створення «Демократичного блоку», до якого увійшли, крім неї, Національно-демократична партія «Фідокорлар» (ФМДП) і Соціал-демократична партія «Адолат» (АСДП), ОХДП оголосила себе парламентською опозицією, хоча фактично продовжила підтримувати політику президента І. Карімова. З 2003 р. «партією влади» є Ліберально-демократична партія Узбекистану (повна назва – «Рух підприємців і ділових людей – Ліберально-демократична партія Узбекистану», ОЛДП), заснована 15 листопада 2003 р.⁵ ОЛДП позиціонується як центристська ліберальна партія⁶. Вже 4 жовтня 2007 р. партія заявила про висунення І. Карімова на посаду президента; 6 листопада 2007 р. І. Карімов прийняв номінацію. Партія підтримувала авторитарні методи управління країною президентом І. Карімовим. За результатами парламентських виборів 2004–2005 рр. партія отримала 41 мандат (із 120); 2009–2010 рр. – 53 мандати (із 135); 2014–2015 рр. – 52 мандати (із 135). Таким чином, в Азербайджані, Казахстані, Росії, Таджикистані, Туркменістані й Узбекистані опорою президентської/виконавчої влади є «партії влади». Натомість у Вірменії, Грузії, Киргизстані й Молдові основою парламентської підтримки правлячих еліт є

¹ Кынев, А. (2013). «Партия власти» как партия. *Неприкосновенный запас*, 1 (87). <<http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/k6.html>> (2016, листопад, 1).

² Народно-демократическая партия Таджикистана <<http://www.tajikistan.turkestan.ru/tj/konflikt/parties/ndpt.html>> (2016, листопад, 1).

³ Al-Bassam, K. (1997). The Evolution of Authoritarianism in Turkmenistan. *Demokratizatsiya*, 3, 393.

⁴ Раббимов, К. (2007) Политические партии Узбекистана: между правительством и обществом. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (49), 69.

⁵ Раббимов, К. (2007) Политические партии Узбекистана: между правительством и обществом. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (49), 70.

⁶ Раббимов, К. (2007) Политические партии Узбекистана: между правительством и обществом. *Центральная Азия и Кавказ*, 1 (49), 73.

правлячі партії. В Білорусі «партія влади» неінституціоналізована. Замість неї роль парламентської підтримки президента фактично виконують непартійні депутати («список О. Лукашенка»).

References:

1. Al-Bassam, K. (1997). The Evolution of Authoritarianism in Turkmenistan. *Demokratizatsiya [Democratization]*, 3, 386–405 [in English].
2. Doktrina partii «Nur Otan» [Doctrine of the party «Nur Otan»]. <<http://nurotan.kz/ru/doktrina>> [in Russian].
3. Dolidze, V. (2005). Politicheskie partii i partiynoe stroitel'stvo v Gruzii [Political parties and party building in Georgia]. *Central'naya Aziya i Kavkaz [Central Asia and the Caucasus]*, 2, 52–65 [in Russian].
4. Gel'man, V. (2006). Ot «besformennogo plyuralizma» – k «dominiruyushchey vlasti»? [«From «formless pluralism» – to the «dominant power»?]. *Obshchestvennye nauki i sovremennost', [Social Sciences and Modernity]* 1, 46–58 [in Russian].
5. Gel'man, V. (2006). Perspektivy dominiruyushchey partii v Rossii [«Prospects of the dominant party in Russia»]. *Pro et Contra*, 4, 62–71 [in Russian].
6. Golosov, G., Lihteshteyn, A. (2001). «Partii vlasti» i rossiyskiy institucional'nyy dizayn: teoreticheskiy analiz [«Party of power» and the Russian Institutional Design: Theoretical Analysis]. *Polis [Polis]*, 1, 6–14 [in Russian].
7. Karmazina, L. (2009). Sravnitel'nyy analiz institucionalizatsii partiynih sistem Kazakhstana i Rossii. Ch. II [Comparative analysis of the institutionalization of party systems of Kazakhstan and Russia. Part II]. *Central'naya Aziya i Kavkaz [Central Asia and the Caucasus]*, 1 (61), 132–144 [in Russian].
8. Krasnova, M. (2014). Fenomen «partii vlasti» u postradianskykh politychnykh poriadkakh. Ukrainska spetsyfika [Phenomen of the «party of power» in post-Soviet political system. Ukrainian specifics]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Ser.: «Pytannia politolohii», 1111 [Bulletin of the University of Kharkiv. Series.: "The issue of political science"]*, 66–71 [in Ukrainian].
9. Kynev, A. «Partiya vlasti» kak partiya [«Party of power» as a party]. *Neprikosnovenny zapas [Emergency ration]*, 1 (87) <<http://magazines.russ.ru/nz/2013/1/k6.html>>.
10. Liberal Party Program. <<http://www.parties.e-democracy.md/en/parties/pl/program/>> [in English].
11. Makarenko, B. (2011). Postsovetskaya partiya vlasti: «Edinaya Rossiya» v sravnitel'nom kontekste [Post-Soviet party of power «United Russia» in a comparative context], *Polis, 1 [Polis]*, 42–65 [in Russian].
12. Mezhuev, B., Chernyaev, A., Kurkin, N. (2010). Politicheskaya gegemoniya bol'shinstva [Political hegemony of the majority]. *Voprosy mestnogo samoupravleniya, 2 [Questions of local government]*, 59–62 [in Russian].
13. Meleshevych, A. (2006). Partii vlady ta partiini systemy v postradianskykh krainakh [«Parties of Power» and Party Systems in the Post-Soviet Countries]. *Vybory ta demokratiia [Elections and Democracy]*, 1. <http://www.ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/3325/Meleshevych_Partii_vlady_ta_partiini_systemy.pdf?sequence=1> [in Ukrainian].
14. Narodno-demokraticeskaya partiya Tadjikistana [People's Democratic Party of Tajikistan]. <<http://www.tajikistan.turkestan.ru/tj/konflikt/parties/ndpt.html>> [in Russian].
15. Nodia, G. (2006). *The Political Landscape of Georgia: Political Parties: Achievements, Challenges and Prospects*. Eburon Delft [in English].
16. Osadchuk, I. (2016). *Politychni instytuty postradianskykh krain: porivnialnyi analiz: navch. posibnyk* [Political institutions of post-Soviet countries: comparative analysis: textbook]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka, 177–184. [in Ukrainian].
17. Politicheskaya platforma Social-demokraticheskoy partii Kyrgyzstana [Political platform of the Social Democratic Party of Kyrgyzstan]. <<http://www.sdpk.kg/ru/partija/politplatforma>> [in Russian].
18. Predvybornaya platforma Demokraticheskoy partii Moldovy [Preelection platform of the Democratic Party of Moldova]. <<http://www.e-democracy.md/files/elections/parliamentary2014/electoral-program-pdm-2014-ru.pdf>> [in Russian].
19. Programul politic al Partidului Liberal Democrat din Moldova adoptat la Congresul V al Partidului Liberal Democrat din Moldova din 11 decembrie 2011 [The political program of the Liberal Democratic Party of Moldova adopted at the V Congress of the Liberal Democratic Party of Moldova of December 11, 2011]. <<http://www.pldm.md/who-we-are/partidul/programul-politic>> [in Romanian].
20. P'yanov, A. (2012). Fenomen «partii vlasti» i «pravyashchih partiy» v stranah SNG [«Parties of power» and «ruling parties» phenomena in the CIS countries]. *Postsovetskaya transformatsiya politicheskikh sistem novykh nezavisimyyh gosudarstv: mater. mezhdunar. nauch.-prakt. konf. (25 noyabrya 2011 g.) [Post-Soviet transformation of political systems of the new independent states: materials of intern. scient. conf. (November, 25, 2011)]*. Moscow: MGOU, 236–245 [in Russian].
21. Rabbimov, K. (2007) Politicheskie partii Uzbekistana: mezhdru pravitel'stvom i obshchestvom [Political parties in Uzbekistan: between the government and society]. *Central'naya Aziya i Kavkaz [Central Asia and the Caucasus]*, 1 (49), 67–84 [in Russian].
22. Shveda, Yu. (2010). *Partii ta vybory: entsyklopedychnyi slovnyk* [Parties and Elections: Encyclopedic Dictionary]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 398, 479–481 [in Ukrainian].
23. Smyth, R. (2002). Building State Capacity from the Inside Out: Parties of Power and the Success of the President's Reform Agenda in Russia. *Politics and Society, Vol. 30 (4)*, 555–578 [in English].